

***УСІЧЕННЯ ОСНОВИ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО
МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ***

У статті розглядається один зі способів творення молодіжного сленгу – усічення (скорочення) основи, виділяються різновиди цього способу: апокопа, синкопа і афереза. Ілюстративний матеріал обмежений територіально: дослідження проводиться на зібраному у м. Херсоні молодіжному сленгу.

Ключові слова: молодіжний сленг, усічення (скорочення) основи, апокопа, синкопа, афереза.

Ключевые слова: молодежный сленг, усечение (сокращение) основы, апокопа, синкопа, аферезис.

Key words: youth slang, truncation (reduction) of a basis, an apocope, a syncope, aferezis.

В українській культурі мову переважно сприймали як національний скарб, який необхідно усіяко захищати й оберігати. Це зумовило недослідженість субстандартних страт загальнонаціональної мови, які тривалий час залишалися поза увагою українських вчених. Одним із наслідків соціальних трансформацій в Україні к. ХХ – п. ХХІ стала зміна співвідношення нормативного і ненормативного у мові. Не лише в усному мовленні, а й у засобах масової інформації, у художній літературі відбувся своєрідний вибух жаргонної, зниженої розмовної, навіть нецензурної лексики. Природним є намагання лінгвістів осмислити й дослідити такі явища. Нова соціальна парадигма функціонування мови дзеркально відображається у свідомості молоді як найбільш мобільному прошарку

суспільства. Актуальності у сучасному мовознавстві набувають студії, об'єктом дослідження яких є молодіжний сленг.

Молодіжний сленг – динамічна за своєю природою підсистема, яка варіюється залежно від певних етномовних та культурних особливостей регіону. Не випадково, скажімо, у роботі О.Горбача про шкільне аргю окремо розглядається шкільна лексика Києва, Львова, Чернівців, Донецька та ін. [2]. Відома також кандидатська дисертація В.Цибулькіна, присвячена вивченню студентського жаргону в м. Харкові [6]. Матеріалом нашого дослідження є молодіжний сленг м. Херсона, який збирався протягом 1997-2004 рр. Переважна більшість наведених у статті прикладів не зафіксована жаргонними словниками української і російської мов [4; 5] (далі БСРЖ, КСЖЛ).

У сучасних сферах комунікації спостерігається тенденція до економії мовних засобів, цьому сприяє, зокрема, такий спосіб словотворення, як усічення (скорочення) основи слова. Мета нашої розвідки – виявити особливості усічення слів у молодіжному сленгу, з'ясувати продуктивність/непродуктивність різновидів скорочення основ, проілюструвати мовотворчість херсонської молоді, яка вносить власні інновації у формування українського молодіжного сленгу.

Твірними основами для одиниць молодіжного сленгу виступає лексика різних підсистем мови: літературна, діалектна, лайлива, іншомовна, жаргонна тощо. Вахітов С.В. виділяє шість типів функціонуючих у сучасному сленгу одиниць: 1) утворені від слів літературної мови в результаті полісемії; 2) утворені від лексичних одиниць літературної мови за допомогою афіксів, усіченням основи, складноскороченим способом і контамінацією слів; 3) запозичені з лексичного складу нелітературних форм рідної мови (просторічні, діалектні, лайливі); 4) запозичені з інших мов й уживані з різним ступенем засвоєння, 5) утворені від сленгових слів і ті, які отримали нове категоріальне значення (частиномовне або лексико-граматичне), 6) утворені від сленгових слів і ті, які набули нового модифікованого значення,

здебільшого – словотворчі варіанти [1, с.27]. Спосіб усічення основи у молодіжному сленгу співвіднесений з 2), 5) і 6) типом сленгових одиниць.

Усічення основи слова є продуктивним способом творення молодіжного сленгу. Можливо, зручність вимови, економія мовних засобів і значенневаємність є причинами популярності цього способу. Закон економії мовних зусиль – універсальна закономірність усної мови, яка посилюється у жаргоновживанні, усічена форма слова заощаджує час і дозволяє (іноді на шкоду ясності) передати більше інформації. Зібрані у м. Херсоні скорочені сленгові лексеми – це виключно іменники, адже іменники у молодіжній субмові посідають основне місце, іншим частинам мови відводиться досить скромне місце, що властиво не лише українському молодіжному сленгу [3, с.87].

Усічення основ має три різновиди: апокопа (усічення кінцевої частини основи), синкопа (усічення середини слова) і афреза (усічення початкової частини слова).

Спостереження показують, що при усіченні найпоширенішою є апокопа. Об'єктом цього типу усічення постають слова і літературної мови, і жаргонні одиниці. Серед літературних найчастіше скорочуються іменники і прикметники: *тін* «підліток» (БСРЖ «тінейджер»), *дек* «декан», *рек* «ректор», *нар* «наркоман», *кенгур* «прямокутна сумка з великою кришкою», «светр з капюшоном» (+метафора), *дич* «дівчина (жінка) для задоволення сексуальних потреб» (від *дичина*), *Тавр* «Таврійський мікрорайон», *Ушак* «проспект Ушакова» (пор. *Ушаки* «пл. Ушакова» у Севастополі), *унікал* «своєрідна, дивна людина» (*унікальний*), *комп* «людина з високим рівнем інтелекту» (*компетентний*), *мізер* «мало» (*мізерний*). Усічення жаргонних основ переважно відбувається без зміни семантики слова. Нові, усічені утворення і їх похідні співіснують у молодіжному сленгу м. Херсона (іноді навіть у мовленні того самого носія), наприклад, *шизоїд* «дивна, ненормальна людина» (КСЖЛ *шизоїдний*), *офіг* «психологічний комфорт» (у словниках *офігенний*), *чемар/ чемир* «самогон» (у словниках *чемергес*, у

БСРЖ + *чемаргес, чемерген*), клє «вигук» (КСЖЛ *кльово* вигук «добре, чудово»), *движ/ движ*, «місце зустрічі, вечірка» (у херсонському молодіжному сленгу є лексеми *движняк, движуха*; БСРЖ *движение*), *пача* «обличчя» (у словниках *пачка*), *зюзя* «алкоголік» (КСЖЛ *зюзік*). Зафіксована у мовленні молоді м. Херсона лексема *рубель* «ніс», можливо, утворена усіченням від сленгового *рубильник* «ніс». Припускаємо, що могла виникнути метафоричним перенесенням літературного *рубель* «вузька, дерев'яна дошка з ручкою і поперечними зарубками для качання білизни», оскільки напрямок перенесення «знаряддя – частина тіла людини» є продуктивним у молодіжному сленгу (пор. *крюк, рашпіль* «ніс», *кочерга* «рука», *пінцети* «ноги»).

Множина слова, що піддається усіченню, зберігається й у похідних: *кросови* «кросівки», *шкарти* «шкарпетки», *адери* «кросівки фірми «Адидас»» (+епентетичне звукосполучення), *преди* «батьки» (у словниках *предки*). Те ж найчастіше спостерігаємо й відносно роду (*дек* «декан», *рек* «ректор», *чемар/ чемир* «самогон», *заточ* «вираз обличчя» та ін..), однак у деяких випадках він може й змінюватися: *кенгур* «прямокутна сумка з великою кришкою», *тельбо* «живіт» (*тельбухи* «внутрішні органи вбитої тварини (шлунок, кишки тощо)»), *Шума* «Шуменський мікрорайон». При творенні іменників жіночого роду до усіченої похідної основи додаються афікси –а, –ія: *тіч, тіча* «учитель» (КСЖЛ *тічерка*, БСРЖ *тічер*; від англ.), *Лаврія* «вулиця Лавреньова», *шева* «100 гривень». Лексема *шева* «100 гривень» утворена усіченням прізвища Шевченко, можливий і вплив омонімічного сленгізму на позначення відомого футболіста (КСЖЛ). Найменування українських грошових купюр прізвищем або іменем (зі словотворчими та фонетичними варіантами) тієї особистості, яка зображена на ній, – загальна тенденція жаргоновжитку (пор. КСЖЛ *тарасик, володимир, мазепка, грушевський*).

Часто апокопа як словотворчий прийом поєднується із суфіксальним способом, при цьому більшість суфіксів є носіями сленгової ознаки: -ар — *дискар* «дискотека» (КСЖЛ *дискара*, БСРЖ *дискач*), *бомбар* «місце зустрічі,

вечірка» (у херсонському молодіжному сленгу функціонує одиниця *бомба* «позитивна ситуація»), *запар* «автомобіль «Запорожець»»; -ан — *Вован* «пам'ятник Леніну», *Суран* «вул. Суворова», *колхан*, *колган* «обмежена людина» (перше – від російського); -ух (а) – *Житлуха* «Житлове селище», *Лавруха* «вул. Лавреньова»; -ош (а) – *Микоша* «Миколаївське шосе. Активність у приєднанні до усічених основ виявляють суфікси -чик, -ик (-ік): *нарчик* «наркоман», *тралік*, «тролейбус», *тельчик* (БСРЖ *телик*), *фуфлик* «фуфайка» (відчутний вплив жаргонного *фуфло* «щось погане, неякісне»), *запарик* «автомобіль «Запорожець»», *інстик* «інститут», *Таврик* «Таврійський мікрорайон», *Сурик* «вулиця Суворова», *гідрик* «гідропарк».

Похідні усічені основи найчастіше закінчуються на приголосний звук (на голосний – рідко).

Синкопа як різновид усічення у молодіжному сленгу зустрічається рідше, ніж апокопа. Усічення середини твірного слова – рідкісний спосіб словотвору і в кодифікованій літературній мові. У нашій картотеці не виявлені лексеми, які б не фіксувалися жаргонними словниками. Можемо навести одиничний приклад поєднання синкопи з суфіксальним способом словотвору *мафонтольчик* (у словниках *мафон*): *магнітофон* > *мафон* + штучний узуальний суфікс -тольчик.

Структурними складовими молодіжного сленгу є шкільний і студентський жаргони. Серед слів, що втратили серединні склади, є ряд таких, які утворилися в результаті так званого графічного скорочення. Слова, що піддаються подібному усіченню, звичайно зустрічаються в розкладах занять, іспитів, семінарів, у шкільних щоденниках і т.д., де у вузьких, як правило, графах повинні бути розміщені багатоскладові слова. Стало загальноприйнятим у деяких таких випадках скорочувати не кінцеву частину слова, а середню, проставляючи замість пропущених складів дефіс: *фіз-ра* (фізкультура), *літ-ра* (література), *мат-ка* (математика), *біб-ка* (бібліотека) тощо. Такі утворення охоче використовують носії молодіжного

сленгу, змінюючи їх за відмінками, подібно іншим усіченням. Зустрічаються також і варіанти, наприклад: *літра* - *літера*, *матка* - *матика*.

Наступний тип усічення - афереза, що характеризується усіченням початку слова. У сленгу м. Херсона відзначений єдиний приклад афери: найменування *стриук* (записане в студентів) у значенні «висока, дуже худа людина», звичайно з негативною оцінкою. Можливо, це утворення від розмовного *байстриук*, хоча студенти, у мовленні яких зустрілося це слово, не змогли його мотивувати.

Порівнюючи дію усічення у кодифікованій мові з цим способом творення одиниць молодіжного сленгу, можемо зробити висновки. Спільними у обох страхах є причина продуктивності скорочення основ (мовна економія) і розповсюдженість апокопи порівняно з синкопою й аферезою. У молодіжній субмові усічення, крім компресивної функції, виконує експресивну, чому сприяє додавання сленгових суфіксів до усічених основ. Твірною основою нової одиниці молодіжному сленгу виступають не лише літературні слова, а й жаргонні лексеми. На нашу думку, існує можливість переходу певних усічених сленгових одиниць у літературну мову, наприклад, *унікал* «своєрідна, дивна людина», *комп* «людина з високим рівнем інтелекту», *мізер* «мало».

Регіональні особливості певним чином демонструють топоніми молодіжного сленгу м. Херсона, утворені способом усічення. Інші приклади, використані у статті й не зафіксовані лексикографічними джерелами, свідчать про словотворчу і фонетичну варіативність субстандартної лексики, мовні потенції молодих людей.

Література:

1. Вахитов С.В. Способы и средства процесса сленгирования// Теория поля в современном языкознании / Материалы заочного научно-теоретического семинара. Часть VI. – Уфа, 2000. – С. 27 – 32.
2. Горбач Олекса Арго на Україні. – Мюнхен, 1993
3. Карастойчева 1988 Ц. Българският младежки говор. София, 1988.

4. Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русского жаргона. – СПб.: «Норинт», 2001
5. Ставицька Леся. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003
6. Цыбулькин В.В. Маркированная лексика и фразеология в подсистеме русского социолекта (на материале студенческого Харькова). – Автореферат к.ф.н. – Санкт-Петербург, 1992

Мартос С.А. Усічення основи як спосіб творення сучасного молодіжного сленгу// Ученые записки Таврического национального университета им.В.И.Вернадского. – 2005. – Т. 18 (57), № 2. – С.82-84. (Серия «Філологія»).